

Zaman Gazetesi

18/12/2012

Herkül Millas

İhtiraslı kimseler ille de onlarla ilişkili ne varsa “büyük” olmasını isterler: Büyük saray, yüksek anıt, koca cami, kalabalık refakat, zengin sofrâ, paha-lı otel. Sonunda bir Sokrates’in, bir peygamberin, bir Gandi’nin şanının zerresine sahip olamazlar; ne de onların huzuruna ve mutluluğuna...

Terim olarak “kendini bilmez” aşağılayıcı bir anlam taşır; muhakemesi yerinde olmayan, haddini bilmeyen anlamındadır. Bundan söz etmiyorum. Haddini bilmeyene, örneğin küçük dağları kendi yapısı olduğunu sanana, bir gün gelir nasıl olsa birileri haddini bildirir. Daha derinlerde bulunan bir “bilmezlikten” söz ediyorum. Antik dönemden bugüne kullanılan özdeyiş (kendini bil; gnothi seauton; nocse te ipsum) değil aklımdaki. O yıllarda kastedilen, toplum içinde ve hayat içindeki yerimizi (sınıfımızı, ekonomik veya siyasî gücümüzü, vb.) anlamamızdı; veya kendimize bakarak insan hakkında bilgi sahibi olmaktı; veya alçak gönüllü davranıp, gaza gelip keçileri kaçırmamaktı. Ben çağdaş “bilmek/bilmemek” sorunundan söz ediyorum; bilinç dışı yanımızdan. Bilinç dışı bir yanımızın olduğunun bilincine son yüzyılda vardık.

Bu bağlamda aklıma sık sık Herostratus gelir. Kim olduğunu bilmeyebilirsiniz ama 2368 yıldır tarihçilikte bilinen bir kimsedir. Efes'teki, Antik dönemin yedi harikasından biri sayılan Artemis Tapınağı'nı kundaklayan ve yakıp yok eden kişidir. Krezüs'ün inşa ettirdiği bu yapıyı yakmasının nedeni ilginç: Adının tarihte kalmasını istemiş! Yaktıktan sonra da pişman olmamış. Soydaşları bu adamı hem idam etmişler hem de adını ananın idamına karar vermişler. Ceza olarak adının unutulmasını istemişler. Ama olmamış! Hâlâ biliniyor Herostratus; ama bu biçimde ün kazanan insanların simgesine de dönüşmüş. Bir Anadolu fıkrası da aynı mesajı veriyor: “Ben vali olamazsın demedim, adam olamazsın dedim!”

Bilinçaltımız ünlü olmamızı, adımızın tarihte kalmasını ister; bir içgüdü gibi bize baskı yapar. Biz de bunu çok isteriz, bu işe bayılırız! Kimimiz adını sürdürmek için çocuk yapar ve hele erkek çocuk ister, kimisi büyük mezar yaptırır kendine (örneğin bir piramit), kimileri “kalacak eser” (heykel, roman, vb.) yaratır, cami yaptırır, kimileri savaşlar kazanır binlerce garibanın ölümüne neden olarak. Her seferinde amaç aynıdır: Ün sahibi olmak ve tarihte kalmak. Oysa kalsan ne kadar kalacaksın ki! Geçmişimiz binlerce yıl, önümüzde belki de milyonlarca yıl var. Herostratus mutlaka unutulacak, bin yılda olmasa birkaç bin yılda. Her birimizin unutulması kaçınılmaz. Shelley'in Ozymandias şiiri her iktidarın ve her büyük insanın sonunu güzel anlatır: Kumlara yarı gömülmüş bir koca heykelin kalıntıları bomboş bir çevrede durur. Parçalanmış yüzün hatlarında emredici tutku hâlâ durur ve bir mermer parçasında şu okunur: “Benim adım Ozymandias, kralların kralıyım, eserlerime bak ve kendine acı.”

Bu aldatmaca oyununu görenler pek çoktur ama ne pahasına olursa olsun ün peşinde koşanlar çok daha kalabalıktır. Aslında bu olayda ermişlerle ihtiraslılar eşit iki karşı taraf değildir. Ermiş veya bilgi sahibi kimse, yani bilinçaltının dürtülerini az çok sezmiş, “kendini bilen” kişi, ihtiraslının karşısında baştan yenilmiştir. Uğraşmaz çünkü, debelenmez, çırpınmaz, böbürlenerek (veya sahte alçak gönüllülük satarak) üste çıkmaz. Kendini Ozymandias bilerek, Herostratus gibi tarihte kalmak için ezip geçerek, her halükârda hedefine varmaya çalışmaz. Öbürüne, zaten bütün bunları yapabildiği için “ihtiraslı” diyoruz.

Herostratos'ları ve Ozymandias'ları görmezlikten de gelemiyor insan. Biri mabedimizi yakabiliyor, öbürü yasaları kararlaştırıyor. Yani hayatımız bunların elinde. Çevremiz ve günlük yaşamımız onların bilinçaltına bağlı. Böyle bir insanın tutkusu, gustosu, kompleks ve paranoyası bizim alinyamızdır artık. Olaya siyasî açıdan bakarsak tek kişi yönetiminin sakıncaları açıkça görülür: Tek kişi olmak yalnız toplum için büyük bir risk durumu değildir; o tek kişi için de risktir: Normal bir insan da “tek” olduğunu gördüğü an dengeleri kaçırabilir. Olacağı yoksa da olur sonunda!

Bu felsefî konuları dinler başka bir açıdan gündeme getirir. Zamanın ve evrenin sonsuzluğu karşısında insanın geçiciliğini, “faniliğini” öğretirler. Ama o sözünü ettiğim bilinçdışı dürtüler türlü aldatmacalarla –yalnız karşımızdakini değil kendimizi de aldatarak– yeniden sözde “kalıcı” olmaya zorlar bizi. Bilge olmayan kişi tam da bu ihtiraslı çabaların insanı yüceltmediğini, aksine aşağılaştırdığını görmez. Bir Mısır piramidi o firavunun yüceliğini değil, kibrini ve kendini bilmezliğini gösterir. Altınlarla, pırlantalarla süslü bir mezar da aynı mesajı verir –anlayana tabii-. Böyle ihtiraslı kimseler ille de onlarla ilişkili ne varsa “büyük” olmasını isterler: Büyük saray, yüksek anıt, koca cami, kalabalık refakat, zengin sofraya, pahallı otel. Sonunda bir Sokrates'in, bir peygamberin, bir Gandi'nin şanının zerresine sahip olamazlar; ne de onların huzuruna ve mutluluğuna.

Kitsch (kiç) kavramı bu tür tutumlar, gösterişler ve sanat eserleri için kullanılır. Açıklı bir insan halinin işaretidir kitsch yapı ve davranış. Tabii böyle bir “eser” aynı zamanda beğenilebilir de. Kitsch bir eser kitlelerce beğenilebilir ama hiç “kalıcı” değildir. Kalıcılığı ancak kibrin örneği anlamındadır. Ozymandias'ın heykeli gibi. Tabii böyle bir heykel, bir bakıma çok işlevli ve yararlıdır da: o dönemi çok güzel resmeder ve bizlere aktarır. “Demek ki o dönemde durum buymuş!” deriz, tabii ki üzülmek...

İnsan tutkusunun her hali kötü değildir. Erdem de tutkuya dönüşebilir, kendimizi bilmek de. Tutkularımız sonunda değerlerimizin aynasıdır. Her birimiz bir mesaj taşır. Neysek mesajımız da odur. Ne olduğumuzu bir süre –başkalarından ve kendimizden– gizleyebiliriz ama uzun sürede birileri çıkar bizi değerlendirebilir. Kusurlarımızın az olmasını istemek de bir tutkudur.

Bu yazı benim “yıl sonu” yazımdır. Bir sonraki yazım 2013 yılında olacak. Zaman'da ilk yazımı on yıl (ve 5 gün) önce yazdım. Bu süre bir nefes gibi geçti. Önümüzde uzanan binlerce yıl da bir nefestir –dünyamızın yaşamında-. Yazdığım yazının “kalıcı” olmadığını bilmek bana hem hüzün veriyor hem de kendimi az buçuk bilmemin tatminini. Mutlu ve ihtirassız bir yeni yıl dilerim.